

ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا

تألیف: دکتر حمیدرضا خانگه و همکاران

دانشگاه علوم پزشکی و توانبخشی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا

تألیف:

دکتر حمیدرضا خانکه

با همکاری گروه نویسندگان:

دکتر امین صابری‌نیا، دکتر مریم نخعی، دکتر داود خراسانی زواره، دکتر علی اردلان، یوسف اکبری، دکتر علی نصیری، مهدی بیرامی‌جم، دکتر الهام قناعت‌پیشه
لیلا داد دوست، دکتر الهام سیادت، ژولیت رودینی، دکتر زهرا عباسی، شکوفه احمدی، سعیده بهرامپوری، بابک فرزین‌نیا، مریم رنجبر، دکتر احمد سلطانی
دکتر غلامرضا معصومی، دکتر محمدتقی طالبیان، دکتر محمد سرور، دکتر جعفر میعادفر، دکتر حسن نوری، مجتبی خالدي، وحید دل‌شاد

ویراستاران (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر داود خراسانی زواره، لیلا داد دوست، دکتر مریم نخعی، دکتر علی نصیری

بهار ۱۳۹۵

سرشناسه	: خانکه، حمیدرضا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا/ تالیف حمیدرضا خانکه، با همکاری گروه نویسندگان امین صابری‌نیا... [و دیگران]؛ ویراستاران (به ترتیب حروف الفبا) داود خراسانی‌زواره... [و دیگران].
وضعیت ویراست	: [ویراست ۲].
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: جدول (بخشی رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۶۴-۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: قیفا
یادداشت	: با همکاری گروه نویسندگان امین صابری‌نیا، مریم نخعی، داود خراسانی‌زواره، علی اردلان، یوسف اکبری، علی نصیری، مهدی بیرامی‌جم، الهام قناعت‌پیشه ...
یادداشت	: ویراستاران (به ترتیب حروف الفبا) داود خراسانی‌زواره، لیلا داددوست، مریم نخعی، علی نصیری.
یادداشت	: چاپ قبلی کتاب حاضر تحت عنوان "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی مخاطرات و شاخص‌های توانمندی تخصصی حوزه سلامت در حوادث و بلایا (نقشه خطر)" منتشر شده است.
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی مخاطرات و شاخص‌های توانمندی تخصصی حوزه سلامت در حوادث و بلایا (نقشه خطر).
موضوع	: حوادث -- ایران -- پیشگیری -- برنامه‌ریزی
موضوع	: Accidents -- Iran -- Prevention -- Planning
موضوع	: مدیریت بحران -- ایران
موضوع	: Crisis management -- Iran
موضوع	: سلامت‌پروری -- ایران -- برنامه‌ریزی
موضوع	: Health promotion -- Planning -- Iran
موضوع	: پزشکی -- خدمات -- ارزشیابی
موضوع	: Medical care -- Evaluation
موضوع	: بیمارستان‌ها -- مدیریت
موضوع	: Hospitals -- Administration
موضوع	: مدیریت بحران -- برنامه‌ریزی
موضوع	: Crisis management -- Planning
شناسه افزوده	: صابری‌نیا، امین، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	: خراسانی زواره، داود، ویراستار
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
رده‌بندی کنگره	: HT۱۶/الف۹خ۲ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۷/۱۲۱۶۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۱۸۰۵۰

نام کتاب: ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا

مؤلف: دکتر حمیدرضا خانکه و همکاران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۶۴-۸

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

چاپ دوم: ۱۳۹۵

چاپ: ارشیا

ناشر: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

تلفن و نمابر: ۲۲۱۸۰۰۸۱

با قدردانی از همکاری

• ویراستاران: دکتر داود خراسانی‌زواره، لیلا داد دوست، دکتر مریم نخعی، دکتر علی نصیری

• صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا • طراحی جلد: گروه گرافیکی ارشیا

همه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است؛ هرگونه استفاده از متن به هر صورتی در قالب کتابچه، جزوه، تهیه لوح فشرده آموزشی، تهیه نرم‌افزار، استخراج آزمون، ترجمه به دیگر زبان‌ها و استفاده از مطالب کتاب، اشکال، تصاویر و... بدون اجازه کتبی از ناشر غیرقانونی است.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

- مقدمهٔ مقام عالی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۴
- مقدمه معاونت محترم درمان وزارت و رییس کارگروه سلامت در حوادث غیر مترقبه ۵
- مقدمه رییس مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی کشور و دبیر کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه ۶
- مقدمهٔ مؤلف (رییس دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه و معاون تخصصی بحران و پدافند غیرعامل مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی کشور) ۷
- مقدمهٔ دبیر کمیته بهداشت کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه ۹
- راهنمای خوانندگان ۱۰
- ابزار شماره یک: ابزار بررسی مخاطرات و تهدیدات ۱۳
- ابزار شماره دو: ابزار بررسی ظرفیت اورژانس پیش بیمارستانی در پاسخ به حوادث و بلایا (در سطح دانشگاه) ۲۴
- ابزار شماره سه: ابزار بررسی ظرفیت حوزهٔ درمان در پاسخ به حوادث و بلایا (در سطح دانشگاه) ۵۱
- ابزار شماره چهار: ابزار بررسی آسیب‌پذیری حوزهٔ سلامت در حوادث و بلایا (در سطح دانشگاه) ۷۱
- ابزار شماره پنج: ابزار بررسی آمادگی بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی‌درمانی در پاسخ به حوادث و بلایا ۷۸
- ابزار شماره شش: ابزار بررسی آمادگی بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی‌درمانی در پاسخ به شرایط اضطراری روانی ۹۱
- ابزار شماره هفت: ابزار ارزیابی سریع حوزهٔ سلامت در حوادث و بلایا ۹۵
- ابزار شماره هشت: شاخص‌های تعیین سطح حادثه و فعال‌سازی مرکز هدایت عملیات ۱۱۶
- ابزار شماره نه: ابزار بررسی سریع ظرفیت ملی حوزهٔ سلامت در پاسخ به حوادث و بلایا ۱۲۱
- منابع ۱۴۷

مقدمه مقام عالی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

اکنون که برنامه تحول نظام سلامت در راستای سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، با حمایت و تأکید ریاست محترم جمهور و نمایندگان مردم در مجلس شورای اسلامی در سطح کشور اجرا می‌شود، شایسته است نظام سلامت از آمادگی لازم برای پاسخ مناسب و موثر به عوارض حوادث و بلایا نیز برخوردار باشد. این امر نه تنها تضمین کننده سلامت مردم عزیزمان در زمان وقوع حوادث خواهد بود، بلکه از ضروریات تحقق اهداف برنامه توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و چشم انداز ایران ۱۴۰۴ است. البته دستاوردهای نظام سلامت طی سال‌های اخیر در حوزه مدیریت عوارض ناشی از حوادث و بلایا بسیار چشمگیر بوده و در حال حاضر برخی برنامه‌های آن نه تنها در سطح منطقه که در سطح جهان به خوبی شناخته شده و مورد توجه صاحب نظران و سازمان‌های بین المللی قرار گرفته است. تدوین کتاب "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا" که حاصل تعامل نزدیک و همکاری معاونت درمان به عنوان رییس کارگروه سلامت در حوادث و بلایا و تلاش یک ساله گروهی از متخصصین داخلی برای تهیه این مجموعه ابزارها، گام بلند دیگری در این عرصه است. در این مجموعه، ابزارهای ملی جهت ارزیابی مخاطرات و تحلیل خطر، ارزیابی ظرفیت مراکز درمانی، ابزار سطح‌بندی حوادث و فعال‌سازی مرکز هدایت عملیات (EOC)، ارزیابی سریع حوزه سلامت پس از حوادث و بلایا، ارزیابی آسیب پذیری، ابزار ارزیابی آمادگی روانی مراکز بهداشتی و درمانی جهت مقابله با حوادث و بلایا به همراه سناریوهای ملی مخاطرات گرد آمده‌اند. لذا از تمامی رؤسای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور انتظار می‌رود نظر به ضرورت تدوین نقشه خطر با استفاده از ابزارهای بومی به عنوان اولین مرحله در فرایند مدیریت خطر، حمایت و نظارت لازم بر تکمیل ابزارها در فواصل زمانی مناسب و بکارگیری سناریوها جهت برنامه ریزی در راستای آموزش و تمرین آمادگی و پاسخ به مخاطرات ممکن حوزه‌های تحت پوشش خود در سطح ستاد دانشگاه، شهرستان‌ها و واحدهای محیطی تابعه را به عمل آورند. همچنین ضرورت دارد این مجموعه مبنایی جهت انجام فعالیت‌ها در راستای فازهای چهار گانه چرخه مدیریت حوادث و بلایا (فاز پیشگیری و تخفیف اثرات بلایا، فاز آمادگی جهت پاسخ، فاز پاسخ به موقع و مناسب و فاز بازیابی و بازسازی) و نقشه راه ابلاغی کارگروه مورد توجه ویژه قرار گیرد.

در پایان جای دارد از تلاش‌های جناب آقایان دکتر آقاجانی، دکتر صابری نیا، دکتر خانکه و همکاران ایشان در دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه و تمامی متخصصین مشارکت کننده، در فرایند تهیه، تدوین و اعتبار سنجی این مجموعه، قدردانی نمایم. توفیق روز افزون این عزیزان را در خدمت خالصانه به هم وطنان از خداوند منان خواستارم.

دکتر سید حسن قاضی زاده هاشمی
وزیر بهداشت درمان و آموزش پزشکی

مقدمه معاون محترم درمان وزارت و رییس کارگروه سلامت در حوادث غیر مترقبه

حوادث و بلایا اتفاقاتی به قدمت زندگی بشر و برای کلیه جوامع در طول تاریخ آشنا بوده‌اند. این اتفاقات که در ابتدا به حرکت ستارگان و وضعیت بد آن‌ها منسوب می‌شده‌اند، در تاریخ سراسر پر نشیب و فراز زندگی بشری با عناوین مجازات الهی، خشم طبیعت و درنهایت دست‌کاری انسانی در محیط طبیعی سیر تکاملی خود را طی کرده است. حوادث و بلایای طبیعی و انسان‌ساخت به هر شکل و یا با هر علتی که وقوع پیدا کنند، تهدیداتی جدی برای حیات، توسعه و تکامل جامعه بشری به همراه دارند. این تهدیدات می‌توانند سلامت و جان انسان، اموال و دارایی‌ها و محیط زندگی انسان را تخریب کرده، فرایند توسعه را متوقف و حتی معکوس نمایند. در بین تمام نتایج ناشی از وقوع این اتفاقات، سلامت مهم‌ترین اولویت هر جامعه‌ای است. بنابراین توجه به پیشگیری، پیش‌بینی و تدارک لوازم و تجهیزات لازم جهت ارائه پاسخ مؤثر و مناسب به‌منظور کاهش مرگ‌ومیر، مصدومیت و معلولیت و بار ناشی از وقوع این حوادث از اهمیت بسزایی برخوردار است.

بر اساس منابع موجود و تحقیقات انجام شده، اولین و مهم‌ترین قدم به‌منظور کسب آمادگی و کاهش اثرات ناشی از وقوع حوادث و بلایا و مدیریت جامع خطر، بررسی و تحلیل عناصر اصلی خطر و پیش‌بینی نتایج حاصل از تعامل آن‌ها است. لذا بدین منظور طراحی و تدوین ابزارهایی جامع، متناسب با بستر و فرهنگ می‌تواند اطلاعات قابل‌اعتماد و معتبر لازم به‌منظور شناخت خطرات ناشی از وقوع حوادث و بلایا با مشاء طبیعی یا انسان‌ساخت را تأمین نماید. از آنجاکه کشور عزیزمان یکی از خطرپذیرترین کشورهای دنیا در مقابل این پدیده‌ها هست، لذا مجموعه حوزه سلامت با طراحی ابزارهای معتبر و مستند، با استفاده از تجارب ملی و بین‌المللی سعی دارد اقدامی علمی و همه‌جانبه در جهت مدیریت خطر انجام دهد. مجموعه حاضر به سفارش دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیر مترقبه وزارت بهداشت و توسط مرکز تحقیقات و گروه آموزشی سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با همراهی کلیه نخبگان این حوزه طراحی و تدوین شده و به‌عنوان مجموعه ابزارهای معتبر کشوری به‌منظور بررسی خطر در حوزه سلامت و هم‌چنین مجموعه سناریوهای پایه ملی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در پایان ضمن تشکر از زحمات جناب آقای دکتر خانکه رییس محترم دبیرخانه کارگروه و جناب آقای دکتر صابری نیا دبیر محترم کارگروه و سایر همکاران آرزومندم با تلاش‌های کلیه نخبگان علمی این حوزه، جامعه‌ای سالم و عاری از مصائب ناشی از مخاطرات داشته باشیم.

دکتر محمد حاجی آقاجانی

معاون درمان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

و رییس کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه

مقدمه رییس محترم مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی کشور

حوادث و بلایای طبیعی و انسان ساخت به هر شکل و یا با هر علتی که رخ بدهند، تهدیداتی جدی برای حیات، توسعه و تکامل جوامع بشری را به همراه دارند. این مخاطرات می‌توانند سلامت انسان‌ها، اموال و دارایی‌ها و محیط زندگی را تخریب نموده و فرآیند توسعه منطقه یا یک کشور را متوقف و حتی معکوس نمایند. کشور عزیزمان یکی از آسیب پذیرترین کشورهای دنیا در مقابل این مخاطرات می‌باشد، مجموعه مدیریت حوادث غیر مترقبه کشور با شکل گیری سازمان مدیریت بحران و کارگروه‌های تخصصی سعی در ارتقای آمادگی ملی و کاهش خطر پذیری نموده است.

نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های این سازمان، همواره در خط مقدم پاسخ به حوادث و بلایای کشور قرار داشته و در این راستا اقدام به ظرفیت‌سازی در سطوح ستاد وزارت، دانشگاه‌های علوم پزشکی، و مراکز محیطی نموده است. که از بین این اقدامات ارزشمند می‌توان به تشکیل مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی، مرکز هدایت عملیات و کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه اشاره نمود.

مهمترین اصل در مدیریت خطر حوادث و بلایا رویکرد پیش فعالی در راستای کاهش خطر بلایا در حوزه سلامت و توانمندی سیستم در تحلیل مخاطرات، ارزیابی خطر، ترسیم نقشه خطر و داشتن برنامه آمادگی جهت پاسخ مؤثر و بموقع می‌باشد. کارگروه سلامت در حوادث غیر مترقبه ترسیم نقشه خطر با استفاده از ابزارهای بومی را اولین گام و اولویت خود قرار داده و در این راستا اقدام به تدوین مجموعه ابزارهای بررسی خطر نموده است.

ویرایش دوم مجموعه ابزارها که تقدیم تلاشگران عرصه سلامت می‌گردد، علاوه بر ابزارهای مورد نیاز جهت ترسیم نقشه خطر حوزه سلامت، حاوی ابزارهای "تعیین سطح حادثه"، "سطح‌بندی فعالیت مرکز هدایت عملیات" و ابزار "ارزیابی سریع حوزه سلامت" در زمان رخداد حوادث و بلایا می‌باشد که کاربرد آنها توسط مجموعه نظام سلامت در فازهای "آمادگی و پاسخ" چرخه مدیریت خطر بلایا، توان مدیریتی، هماهنگی و عملیاتی را بطور چشمگیری افزایش داده و نتایج ناگوار انسانی، مالی و محیطی مخاطرات را کاهش می‌دهد. لذا بکارگیری و تکمیل این ابزارها، استخراج و ارسال یافته‌ها به مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی وزارت بهداشت به تمامی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور توصیه می‌گردد.

در آخر از استاد گرامی، جناب آقای دکتر خانکه (رییس دبیرخانه کارگروه بهداشت، درمان و توانبخشی در حوادث غیرمترقبه)، کلیه همکاران دبیرخانه کارگروه، تمامی اساتید و دانشجویان محترم که در تدوین این مجموعه ارزشمند مشارکت داشته اند، سپاسگزاری نموده و توفیق آنان را خداوند متعال خواستارم.

دکتر امین صابری نیا دبیر کارگروه سلامت در حوادث غیر مترقبه

حوادث و بلایا چه طبیعی و چه انسان‌ساخت دارای آثار و نتایج مخربی هستند که ممکن است عمیق و آشکار و یا نامعلوم باشند. آمار منتشر شده از وقوع بلایا در دنیا نشان می‌دهد که طی دو دهه گذشته بیش از ۳/۴ میلیون نفر جان خود را در طی بلایا از دست داده و میلیون‌ها نفر آسیب‌دیده و ده‌ها میلیارد دلار صرف جبران خسارات مالی و جانی شده است. بر اساس داده‌های منتشر شده در CRED^۱ در سال ۲۰۱۳، در طی یک دهه گذشته (۲۰۱۲-۲۰۰۳) به‌طور متوسط در هر سال ۳۸۸ حادثه طبیعی در پایگاه داده EM-DAT^۲ ثبت شده که سالیانه ۲۱۶ میلیون نفر قربانی و بیش از ۱۵۷ میلیارد دلار خسارت داشته است (ADSR 2013^۳). البته این نتایج، تنها بخشی از عواقب حوادث و بلایا است و اگر تأثیر این وقایع بر افراد و جوامع نیز مدنظر قرار گیرند، نتایج مخرب آن‌ها عظیم‌تر خواهد بود.

بیش از ۹۰ درصد از مجموع افراد آسیب‌دیده و ۵۰ درصد خسارات مالی و جانی حوادث طبیعی، مربوط به قاره آسیا می‌باشد. کشور ما ایران نیز با توجه به موقعیت اقلیمی و جغرافیایی آن یکی از کشورهای پرخطر جهان از نظر وقوع حوادث و بلایا است. ایران همواره جزو ۱۰ کشور بلاخیز از نظر آمار وقوع بلایای طبیعی و مرگ‌ز و میر ناشی از آن بوده است، چنانکه از ۱۹۰۰ تا ۲۰۱۵ رخداد حدود ۱۹۰ مورد بلایا در ایران ثبت شده است. به‌طور کلی از ۴۳ نوع بلایای طبیعی شناخته شده در دنیا، ۳۱ نوع آن در کشور ما به وقوع می‌پیوندد. در مناطق مختلف کشور، انواع حوادث و بلایای طبیعی همچون سیل، زمین لرزه، زمین لغزش، سقوط بهمن، خشکسالی و غیره و نیز حوادث انسان ساخت همچون حوادث ترافیکی، سقوط هواپیما، حوادث صنعتی و ... همواره در حال وقوع است. بیش از ۹۳٪ از مساحت کشور در معرض خطر متوسط رو به بالا از نظر امکان وقوع زلزله قرار دارد و حدوداً هر دو سال یک‌بار زلزله‌های بزرگی در مناطق مختلف به وقوع می‌پیوندد. زلزله در طی ۹۰ سال گذشته جان بیش از ۱۸۰۰۰۰ نفر را گرفته است. نمونه آن در سال ۲۰۰۳، بدترین حادثه طبیعی قرن اخیر ایران در بم اتفاق افتاد؛ زمین لرزه‌ای با بیش از ۳۰۰۰۰ کشته و تخریب بیش از ۸۰ درصد. از آنجایی که ایران یک کشور حادثه‌خیز است و بروز تغییرات اقلیمی شدید در آن زیاد است، احتمال حوادث مشابه در آینده نزدیک وجود دارد.

حوزه سلامت در بلایا نقش اساسی در کاهش مرگ‌ومیر و صدمات دارد، از طرفی اولین و مهم‌ترین مطالبه مردم در زمان رخداد حوادث، سلامت است و ارائه خدمات سلامت هماهنگ، یکپارچه، مداوم و قابل‌دسترسی ضرورت داشته و از شاخص‌های مهم توسعه ملی است. درسی کلیدی که از زمین لرزه بم گرفته شد این بود که ایران خصوصاً در حوزه سلامت به‌اندازه کافی برای مقابله با بلایا آماده نیست و فقدان برنامه جامع کشوری کاملاً محسوس است. زمین لرزه بم به‌عنوان نقطه عطف در ساختار مدیریت خطر بلایای کشور باعث شد تصمیم‌گیران مدیریت بلایا نگاه تازه و جدی به آمادگی برای چنین حوادثی در آینده داشته باشند. حوادث بزرگ و بلایا تنها از طریق برنامه‌ریزی هوشمندانه قابل کنترل و مدیریت هستند. مدیریت مؤثر در بلایا بستگی به پیش‌بینی و شناسایی مشکلات حاصل از بلایا و در نظر گرفتن امکانات لازم در زمان و مکان مناسب و مقتضی دارد.

اگرچه در اکثر برنامه‌ریزی‌ها بر نیازهای فوری شامل امداد، نجات و کمک‌های اولیه تأکید شده است، باید توجه نمود که آمادگی حوزه سلامت به‌منظور ارائه و تأمین خدمات حفظ کننده حیات بستگی به برنامه‌ریزی و کسب آمادگی در مقابل این حوادث دارد. بر اساس مطالعات انجام شده و تجربیات داخلی و بین‌المللی به‌منظور تأمین آمادگی‌های لازم،

1- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters

2- Emergency Events Database

3- Annual Disaster Statistical Review

بررسی خطر وقوع حوادث^۱ و پیش بینی سناریوهای محتمل ضروری بوده، لازم است کشورهای مختلف بر اساس اصول علمی و با استفاده از ابزارهای روا و پایا که با توجه به شرایط جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی تولید شده است به بررسی منظم و دقیق مخاطرات موجود با توجه به آسیب پذیری و ظرفیت های موجود پرداخته و مشکلات احتمالی ناشی از وقوع بلایا را با استفاده از تولید سناریوهای پایه ملی پیش بینی کنند. مجموعه حاضر که توسط گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت های پزشکی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی و به سفارش دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با استفاده از روش علمی و با مشارکت جمعی از نخبگان کشور طراحی شده است، تلاشی در جهت کاهش خطر کشور عزیزمان ایران هست.

در این مجموعه تعدادی از ابزارهای ضروری به منظور برآورد خطر و برنامه ریزی مؤثر حوزه سلامت ارائه شده است. کلیه ابزارها به طور آزمایشی مورد استفاده قرار گرفته و مسیر اعتباریابی و استانداردسازی را با تشکیل جلسات متعدد نخبگان و صاحبان فرایند طی کرده و در حال حاضر مورد تأیید متخصصین این حوزه و مدیران حوزه سلامت است. امید است با استفاده از این ابزارها، برآورد منطقی از خطر حوزه سلامت، مبتنی بر نتایج، انجام شود که لازم است این برآورد بر اساس دستورالعمل وزارت بهداشت به صورت دوره ای تکرار گردد. حوزه سلامت در طراحی و تدوین نقشه خطر نقش تعیین کننده داشته است و تلاش می نماید از طریق تدوین سناریوهای واقعی و تمرین منظم بر اساس ارزیابی های صورت گرفته پاسخی مؤثر به حوادث ارائه کرده، تلفات و صدمات ناشی از آن را به طور محسوسی کاهش دهد. تدوین و تألیف این کتاب به عنوان یک دستورالعمل ملی در راستای سیاست های ابلاغی مقام معظم رهبری، قانون جامع مدیریت حوادث غیر مترقبه، سند ملی سلامت در حوادث و بلایا و شرح وظیفه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه می باشد و به سایر کارگروه ها نیز توصیه می شود.

دکتر حمیدرضا خانکه

رئیس دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه

و معاون تخصصی مدیریت بحران و پدافند غیرعامل مرکز مدیریت حوادث و فوریت های پزشکی کشور

مقدمه دبیر کمیته بهداشت کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه - دکتر علی اردلان

یکی از مهم‌ترین مراحل مدیریت خطر بلایا در حوزه سلامت، توانمندی سیستم در ارزیابی خطر می‌باشد. برای مدیریت خطر بلایا نیازمند فرآیندی منظم از بکارگیری تصمیم‌های اجرایی، سازمانی و سایر ظرفیت‌ها برای اجرای سیاست‌ها، راهکارها و ظرفیت تطابق جامعه برای کاستن اثرات و نتایج بد مخاطره‌ها می‌باشیم. به بیانی دیگر هدف نهایی مدیریت خطر بلایا کاهش اثرات و نتایج بد مخاطرات می‌باشد.

به همین منظور باید اجزای مختلف خطر (مخاطره، آسیب پذیری و ظرفیت) شناخته شود. شناخت این اجزا نیازمند داشتن ابزارهای ملی و استانداردی است که با استفاده از آنها بتوان در جهت اندازه‌گیری دقیق و توصیف اجزای خطر اقدام و با تعیین اولویت‌ها، مداخلات مناسب طراحی و با انجام به موقع، پیامدهای ناگوار ناشی از مخاطرات را به حداقل رساند.

این مجموعه در مقایسه با ویرایش اول مجموعه ابزارهای ارزیابی خطر حوزه سلامت تغییرات چشمگیری از لحاظ کمی و کیفی دارد. می‌توان اظهار داشت که دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور با استفاده از ابزارهای موجود می‌توانند نقشه خطر مربوط به حوزه خود را ترسیم و بر اساس فازهای چرخه مدیریت خطر بلایا، وقوع مخاطرات را پیش‌بینی و از رخداد برخی از آنها پیشگیری نمایند. و در صورت بروز مخاطرات غیر قابل پیش‌بینی و پیشگیری بر اساس برنامه ریزی، آموزش، تمرین، افزایش ظرفیت، کاهش مواجهه و پاسخ به موقع و مناسب میزان خطر آنها را بکاهند.

ابزار حاضر می‌تواند تصویر کلی از وضعیت خطر حوزه سلامت در منطقه تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی تهیه کرده، امکان پیش‌بینی، کاهش خطر، کسب آمادگی لازم و تأمین پاسخ مؤثر را در شرایط وقوع حوادث و بلایا مهیا کند. جا دارد از زحمات همکار ارجمند جناب آقای دکتر خانکه و همکاران محترمشان در تدوین این مجموعه قدردانی نمایم و آرزوی توفیق ایشان را خداوند متعال مسئلت نمایم.

دکتر علی اردلان

دبیر بورد تخصصی سلامت در حوادث و بلایا

ابزارهای حاضر به سفارش دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و توسط گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در بلایا و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با همکاری گروه آموزشی سلامت در بلایا و فوریت‌های دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران و جمعی از نخبگان و دانشجویان دکتری سلامت در بلایا و فوریت‌ها تدوین شده است. ابزارهای حاضر با استفاده از فرایند علمی از منابع معتبر و براساس نظرات متخصصین طی جلسات متعدد طراحی و تدوین شده است.

همکار گرامی! لطفاً جهت تکمیل دقیق‌تر ابزار، به ویژه ابزارهای مرتبط با بیمارستان، موارد زیر را رعایت فرمایید:

- ۱- راهنمای تکمیل، تعریف اصطلاحات و توضیحات مربوط به هر مورد به‌دقت مطالعه شود.
- ۲- فرم‌ها ترجیحاً با نظارت کارشناسانی تکمیل شود که در دوره آموزشی آمادگی بیمارستانی^۱ و ارزیابی ایمنی بیمارستانی^۲ و کارگاه اختصاصی ارزیابی خطر که توسط دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه کشور برگزار شده است، شرکت کرده باشند.
- ۳- یک نسخه از قراردادهای منعقد شده بین بیمارستان و دیگر سازمان‌ها (مرتبط با حوادث و بلایا) می‌بایست در کمیته حوادث بیمارستان موجود بوده، بر اساس آن قراردادهای (یعنی براساس مستندات) فرم‌ها تکمیل شوند.
- ۴- تنظیم قراردادهای و تدوین هرگونه برنامه جهت آمادگی بیمارستانی یا پیش‌بیمارستانی برای امور مختلف مربوط به حوادث باید مطابق مفاد کتاب آمادگی بیمارستانی در حوادث تنظیم شده و در هر برنامه مشخص شده باشد چه کسی، چه‌کاری را در چه زمانی و با چه امکاناتی، در چه جایگاهی و چگونه انجام دهد (حتی‌الامکان برای افراد باید همان کار و وظیفه‌ای را در زمان بروز حوادث تعریف نمایند که در زمان عادی هم آن را انجام می‌دهند).
- ۵- به‌منظور یکسان‌سازی مفاهیم در تعیین ظرفیت‌های حوزه سلامت در کل کشور، کلیه فرم‌ها باید مطابق مفاد کتاب "آمادگی بیمارستانی در حوادث و بلایا: برنامه کشوری" تکمیل شوند.

1- Hospital Disaster Preparedness (HDP)

2- Hospital Safety Index (HSI)

۶- منظور از فرا ظرفیت (ظرفیت قابل افزایش)، توانایی بیمارستان یا مرکز بهداشتی درمانی در تأمین گزینه مورد نظر صرفاً برای زمان وقوع حادثه است و برنامه‌های جاری یا در دست اقدام برای توسعه فضای فیزیکی یا خرید تجهیزات و ... به صورت برنامه‌هایی برای ارتقای کلی بیمارستان مدنظر نیست. مثلاً اگر بیمارستان برنامه افزایش تعداد دستگاه سی. تی. اسکن را دارد و قرار است تا چند ماه دیگر دستگاه نصب شود، این گزینه را نمی‌توان به عنوان ظرفیت قابل افزایش در نظر گرفت؛ چون این افزایش ظرفیت تنها برای زمان حادثه صورت نگرفته است (این گونه موارد را می‌توان در قسمت توضیحات ذکر نمود). ظرفیت قابل افزایش، فراتر از نیاز روزمره بیمارستان بوده، صرفاً برای زمان حادثه در نظر گرفته و پیش‌بینی می‌شود.

به منظور بهره‌برداری از نظرات و تجربیات ارزشمند شما، خواهشمند است پیشنهادهای خود را در خصوص تکمیل مطالب، به دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه کشور، مستقر در مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی کشور ارسال فرمایید تا پس از بررسی و تأیید توسط کمیته علمی، تغییرات لازم در ویرایش‌های بعدی کتاب اعمال شود.

مشخصات اعضای گروه ارزیاب

ردیف	نام و نام خانوادگی	سن	جنس	مدرک تحصیلی	سمت	عنوان سازمانی	محل کار	سابقه کار	دوره‌های آموزشی گذرانده (مرتبط با حوادث)
۱	حسن صادقی	۳۷	مذکر	کارشناس پرستاری	کارشناس دبیرخانه	سوپروایزر آموزشی	بیمارستان شهید رجایی	۱۰ سال	HSI-HDP ابزارها